

„ECONOMIA“ — FOAIE ECONOMICĂ ILUSTRATĂ DIN CARANSEBEȘ (1905—1910)

În afirmarea plenară a unei națiuni de-a lungul istoriei sale, putem sesiza nașterea, afirmarea și perindarea la conducere a unui șir de generații de oameni politici. Fiecare generație moștenește o experiență și tradiție de la cele precedente, după cum la rîndu-i, în măsura în care este capabilă și se respectă, aduce elemente inedite în mecanismul conducerii. Astfel, treptat, constatăm un proces de perfecționare a organizării muncii în toate domeniile vieții, de la cele economice la cele din domeniul suprastructurii. Este calea firească, normală, de modernizare și afirmare a oricărei națiuni, care valorifică puterea de muncă și ideile fiecărei generații, chemate să preia și să ducă mai departe, cu promptitudine, soarta națiunii căreia îi aparțin.

După unii istorici această lege se poate numi „teoria generațiilor”¹.

Disponem astăzi de câteva studii valoroase care ne permit să depistăm generațiile politice și tacticile folosite în luptă de către acestea, de-a lungul epocii moderne din istoria românilor transilvăneni. Din lucrările lui Ioan Lupaș², David Prodan³ și Keith Hitchins⁴ rezultă că putem vorbi de generația lui Ion-Inocențiu Micu-Klein, generația luminiștilor sau a intelectualilor anilor 1770—1825, generația pașoptistă (1848—1880), generația tribuniștilor condusă de Ioan Slavici (1880—1905) și generația noului activism sau a Unirii de la 1918, afirmată în anii 1905—1910, al cărei principal purtător de cuvînt a fost Octavian Goga.

Nu este momentul să ne oprim asupra programelor politice ale fiecărei generații în parte. Am făcut acest lucru cu altă ocazie⁵. Dorim doar să reținem momentul cînd oamenii politici români transilvăneni ajung să înțeleagă rolul hotărîtor pe care dezvoltarea economică a națiunii îl are pentru afirmarea ei plenară, garanție a propășirii în plan cultural și politic. Apoi să legăm un eveniment aparent de istorie locală, tipărirea unei foi economice ilustrate la Caransebeș, de efortul general

¹ Ioan Lupaș, *Trei generațiuni în politica românească din Ardeal*, Cuvînt rostit la Congresul P.N.R. ținut la Sibiu în ziua de 2 mai 1926, București, 1926.

² *Ibidem*.

³ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1984.

⁴ Keith Hitchins, *The Idea of nation The Romanians of Transylvania 1691—1894*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985.

⁵ Mihai Drecin, *Generații politice și tactici politice în istoria P.N.R. din Transilvania. Considerații preliminare*, lucrare în mss. susținută la Sesiunea științifică a Muzeului Țării Crișurilor, Oradea, 28—29 martie 1980.

al națiunii noastre din Transilvania și Banat făcut în vederea apropierii momentului unirii cu Regatul român.

Marea lecție a revoluției române de la 1848—1849 a fost necesitatea ca românii transilvăneni să-și îndrepte strădaniile în direcția organizării politice și a dezvoltării economice⁶, a afirmării culturale. Numai astfel puteau să se impună în monarhia habsburgică, să se împotrivescă curentului de deznaționalizare. Deziluzia provocată de încheierea dualismului austro-maghiar, eveniment care închide definitiv românilor calea spre afirmare în viața politică, întărește curentul ce pune accent pe viața economică și culturală ca domenii de importanță prioritară. Generația pașoptistă nu renunță la idealurile ei politice chiar dacă sfârșește prin a fi înfrântă.

Generația tribunistă consolidează serios succesele națiunii în planul vieții economice⁷ și culturale. Este adevărat că ideile politice puse în circulație nu aduc lucruri noi. Mai mult chiar, Programul P.N.R. din 1881 abandonează obiectivul generației pașoptiste de a obține independența națională deplină, acesta fiind înlocuit cu un obiectiv mai modest — autonomia teritorială, administrativă și constituțională a Transilvaniei⁸.

Generația noului activism este mult mai ambițioasă, dovedind că este capabilă să preia tot ce a fost valoros la generațiile precedente, să asigure continuitatea luptei naționale pe plan superior. Ca ideal politic se apropie de ideile generației de la 1848, refuzând provincialismul strîmt al generației tribuniste. Nu se sfiește să-și afirme răspicat voința de a vedea unită Transilvania cu Regatul român. În plan economic și cultural înmulțește serios succesele generației anterioare (sistem bancar dirijat de Uniunea „Solidaritatea“, crește numărul cooperativelor țărănești, apare prima bancă de asigurare cu capital românesc la 1911, țărănimea și burghezia română cumpără tot mai mult pământ de la nobilimea maghiară scăpătată, cresc numărul școlilor românești, a elevilor pregătiți în școlile germane și maghiare etc.).

În acest context trebuie să înțelegem activitatea presei economice din Transilvania apărută în jurul anului 1900 sau după acest an. Ea urmărea răspîndirea cunoștințelor economice în rîndul maselor populare⁹, ajutînd țaranul, intelectualul și micul meseriaș să-și organizeze o gospodărie model, rentabilă, deschisă spre piață, care să-i asigure venituri substanțiale și sigure.

După „Revista Economică“ din Sibiu, principală publicație în limba română din Transilvania începutul secolului nostru, la 1909 apăreau următoarele reviste economico-financiare românești mai importante: „Bunul Econom“ — Orăștie (1899—1909), „Poporul“ — Budapesta (1894—

⁶ Keith Hitchins, *op. cit.*

⁷ Mihai Drecin, *Banca „Albina“ din Sibiu — instituție națională a românilor transilvăneni (1871—1918)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1982.

⁸ Liviu Maior, *Constituirea P.N.R. Conferința din 12—14 mai 1881*, în *Studia U.B.B.*, Series Historia, nr. 1, 1970, p. 91—108; Idem, *Un secol de la unificarea partidelor naționale românești din Transilvania*, în *AIIA*, Cluj, 1981, p. 119—128.

⁹ Toader Ionescu, *Ideii și orientări în publicistica românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea (1890—1918)*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1985, p. 38—43.

1917), „Economia“ — Caransebeș (1905—1910), „Tovărășia“ — Orăștie (1906—1911) și „Munca“ — Sebeș-Alba (1908—1910)¹⁰.

Apariția unei reviste economice românești la Caransebeș nu este întâmplătoare. Sîntem într-o zonă geografică masiv populată de români întreprinzători, orientați atît spre agricultură și creșterea animalelor, cît și spre meserii, exploatarea pădurilor, pomicultură, stupărit. În oraș și împrejurimi există un număr apreciabil de bănci și cooperative de credit cu capital românesc, iar altele cu capital german și maghiaro-evreiesc, importante surse de credit pentru populație. Se făcea simțită în continuare forța economică a „Comunității de avere a fostului regiment confinar româno-bănățean nr. 13“. Țăranii și intelectualii români achiziționează suprafețe tot mai importante de pămînt. Ca atare, se impune necesitatea editării unei reviste economice care să dea sfaturi practice tuturor categoriilor sociale interesate, implicate în diferitele domenii ale economiei.

Revista caransebeșeană „Economia“ apare între 16.II/1.III, 1905 și 18.I/31.I.1910¹¹, sub redacția profesorului Iosif Bălan și inginerului silvic Alexandru Diaconovich¹². La început lunar, apoi bilunar, fiecare număr însumînd 16 pagini compactate sub formă de broșură de mici dimensiuni. Tiparul ca și fotografiile sînt îngrijit executate în atelierele Tipografiei diecezane din localitate. Prețul unui număr este rezonabil (40 fi-leri), un abonament anual costînd 4 K. Revista se expedia și în România.

În „Apelul“ cu care se deschidea primul număr, redactorii și editorii motivau astfel întreprinderea lor: „Foile speciale economice pe lîngă exemplul viu și pe lîngă prelegerile practice, precum la alte popoare așa și la noi au fost un factor principal la dezvoltarea și înaintarea economiei și au fost primite totdeauna cu plăcere în cercul cetitorilor“¹³.

În continuare se precizează că articolele pe care și le propun să le publice sînt din „... toate terenele economiei rurale și din domeniul silviculturii, din agricultură, din economia de vite, din grădinărit, din industria economică... economia națională... economia de casă... Se va pune la dezbateri mai departe chestiunea cultivării țărâncei noastre, avînd în vedere, că femeia este sufletul unei economii bine întocmite. Din silvicultură vom aduce articlii despre însemnătatea pădurilor în economia națională și despre influența folositoare, ce o au pădurile pentru economia rurală, și se vor da celor interesați îndrumări (îndrumări — n.n.) în cultivarea rațională a pădurilor, cari formează proprietatea proprietarilor mai mici. În fine foaia va aduce și articlii, în cari se va trata obiecte de interes general pentru populațiunea noastră de la sat, în deosebi invențiunile noi pe terenul economiei precum și schimbările ce se vor face în legile referitoare la economia rurală și la veteri-

¹⁰ „Revista Economica“, Sibiu, an XII, nr. 29, 17 VII 1910, p. 288.

¹¹ Cf. Constantin Brătescu, *Un secol de tipar românesc la Caransebeș*, în *Momente din istoria tiparului românesc la Caransebeș*, Caransebeș, 1985, p. 3.

¹² Este fratele lui Dr. Corneliu Diaconovich. Vezi despre acesta studiul nostru: Dr. Corneliu Diaconovich, *marcant economist român de la sfîrșitul secolului al XIX-lea — începutul secolului al XX-lea*, în „Tibiscus“, Timișoara, 1978, p. 317—322.

¹³ „Economia“, Caransebeș, an I, nr. 1, 16 II/1 III 1905, p. 1.

nărie. Vom stărui în cât se poate și întru cât va fi de lipsă, ca temele, despre cari tratează articlii, pentru mai mare claritate să fie explicate și prin ilustrațiuni potrivite¹⁴.

Revista își onorează promisiunile publicînd articole, fotografii și desene sugestive într-o largă paletă de probleme care interesează lumea statului, în funcție de calendarul lucrărilor agricole. Fiecare număr înseriază datele de desfășurare a târgurilor din Banat și prețurile pentru luna în curs pe piața Caransebeșului, o rubrică de publicitate și reclame pentru diferite mașini agricole, soiuri de semințe și rase de animale de mare randament.

Ca și alte reviste de profil, „Economia” din Caransebeș dă sistematic numeroase informații despre realitățile economice din Regatul român, formulă subtilă ce cultiva conștiința unității naționale.

Se încearcă să se ofere repere din economia țărilor dezvoltate din vestul Europei, depășindu-se astfel cunoștințele locale și regionale despre organizarea muncii și valorificarea produselor agricole.

La sfîrșitul primului an de apariție bilanțul este îmbucurător. Cu ajutorul preoților și învățătorilor, al băncilor românești din Lugoj, Oravița, Blaj, Sebeș-Alba, Sacul, Petrovselo, Sasca Montană, al „Reuniunii amplexorilor” (funcționarilor — n.n.) din Caransebeș, a lui Constantin Burdia — președintele Comunității de avere — care singur plătește 100 de abonamente, s-au putut acoperi toate cheltuielile legate de tipărirea și difuzarea revistei¹⁵. Pentru anul imediat următor, revista își propunea îmbunătățirea sumarului apelînd la acei „... mulți scriitori noi (corespondenți — n.n.) pricepători în toate ramurile economice” pe care și-i i-a atras în anul expirat¹⁶.

După aproape cinci ani de frumoasă activitate, subit, la sfîrșitul lui ianuarie 1910, editorii anunță încetarea apariției revistei. Motivînd acest demers se apreciază că în mare revista și-a atins țelul propus. Apoi societățile și instituturile create pentru promovarea intereselor economice și a bunei stări a poporului (poate „Astra”, etc. — n.n.), fără să se precizeze concret care anume, cu puține excepții, nu au sprijinit editarea și răspîndirea revistei. Ca urmare cercul cititorilor fiind mic, cheltuielile mari cerute de scoaterea revistei nu mai pot fi acoperite. Se pare că în primul rînd intelectualii satelor sînt făcuți, indirect, răspunzători de situația în care a ajuns revista, din moment ce se prezicează că „... nepăsarea, ... am întîlnit-o *nu* (subl.n.) în sînul țăranilor noștri”¹⁷.

„Revista Economică” din Sibiu, după ce îi apreciază activitatea din cei aproape cinci ani de existență, regretă „... încetarea acestui tovarăș de muncă al nostru”¹⁸.

Caransebeșul nu rămîne multă vreme fără un ziar românesc. În august 1910 vîd lumina tiparului două ziare, organe ale P.N.R., cu regim

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Idem*, an I, nr. 11—12, 18 XI/1 XII 1905, p. 1—3.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Idem*, an V, nr. 22—24, 18 I/31 I 1910, p. 1—2.

¹⁸ „Revista Economică”, Sibiu, an XII, nr. 9, 26 II 1910, p. 116.

¹⁹ *Idem*, an XII, nr. 33, 14 VIII 1910, p. 322. Cf. Constantin Brătescu, *op. cit.*,

lunar de apariție. Este vorba de „Vocea Graniței” — foaie politico-tărânească și „Sentinela” — „revistă poporală”, ambele sub redacția lui George Țintariu¹⁹.

Societatea românească caransebeșeană, intelectuali, țărani și meseriași deopotrivă, dovedea, la începutul secolului nostru, că este foarte activă, atât în planul preocupărilor economice cât și politico-culturale. Activitatea Episcopiei ortodoxe întregia prestigiul localității de important centru al mișcării naționale din Banat. Aici trebuie să căutăm parte din rădăcinile care au susținut Caransebeșul în prima linie a luptei pentru unirea Transilvaniei, Banatului și părților așa-zis ungurene cu România, iar mai apoi în crîncena rezistență pentru apărarea Unirii de la Alba Iulia, între 1 Decembrie 1918 și vara anului 1919, împotriva ocupației sîrbești²⁰.

MIHAI DRECIN

„L'ECONOMIE” — FEUILLE ÉCONOMIQUE ILLUSTRÉE
DE CARANSEBES (1905—1910)

(Résumé)

La parution de la revue de Caransebeș „L'Economie” s'intègre dans l'effort de la génération politique du nouveau groupe de militants civiques, qui s'est fait remarquer au début de notre siècle de stimuler l'affirmation de la nation roumaine dans tous les domaines de la vie. Selon le point de vue de cette génération, l'affirmation politiques de la nation roumaine de Transylvanie ne pouvait se réaliser que par la consolidation de sa force économique et l'élévation du niveau de culture générale. En ce qui concerne l'économie on donnait une attention toute particulière à l'agriculture et aux branches industrielles liées à celle-ci-qui constituaient l'occupation fondamentale des Roumains.

La revue, éditée par le professeur Iosif Bălan et l'ingénieur forestier Alexandru Diaconovich, est, tout d'abord mensuelle, ensuite bimensuelle. Les articles sont accompagnés de photos et dessins suggestifs couvrant un éventail de problèmes qui suscitaient l'intérêt des gens de la campagne, en fonction du calendrier des travaux agricoles. Des nouvelles y sont insérées sur l'organisation de l'activité et la mise en valeur des produits agricoles dans des pays développés de l'Ouest de l'Europe. Les nombreux renseignements sur les réalités économiques du Royaume de la Roumanie étaient une forme subtile de cultiver la conscience de l'unité nationale. La revue connaît une large diffusion parmi les paysans de Banat grâce aux curés, aux instituteurs, aux banques et aux fonctionnaires roumains.

On explique la suspension de la revue par les difficultés d'obtenir les fonds nécessaires à son impression. Mais, après six mois seulement, par la parution de deux nouveaux journaux, la ville de Caransebeș relie et continue la tradition de la presse roumaine.

²⁰ Comunicare susținută în cadrul Simpozionului „În memoriam Constantin Daicoviciu”, Caransebeș, 30—31 martie 1986.